

Prinsippet om medansvar

Utallige eksperter har kommet med hver sine skråsikre uttalelser om Behring Breiviks mentale tilstand det siste året. Det eneste de har oppnådd, er å så tvil om bærebjelkene i deres egne fagfelt.

TEKST

Bjørn Stærk

PUBLISERT 5. juli 2012

FIENDEBILDE: Jeg er imot enkelte former for islam og enkelte former for feminisme, er høyreorientert, stemmer Fremskrittspartiet, og støtter iblant kriger i fremmede land – jeg er redd jeg tilhører dem Klyve ser på som sine fiender, skriver Bjørn Stærk.

Foto: ommo/YAY Micro

DEBATT: 22. JULI

Hvordan forstå 22. juli-terroren? Arne Klyve hevdet i januarutgaven at terrorhandlingene 22. juli måtte forstås også på bakgrunn av marginaliseringen av en gruppe unge menn. Reduksjonisme, kommenterte Torgeir M. Hillestad i februarutgaven, og skrev i april at politiskideologiske faktorer ikke er hovedårsak til terrorhandlingene.

Arne Klyve kommer med to påstander om hvordan vi bør forstå terrorangrepet Anders Behring Breivik utførte 22. juli 2011. Den ene er at for å avklare medansvaret for angrepet må vi nøste opp alle former for fordommer og hat mot muslimer, feminister og venstreorienterte som kan ha påvirket ham. Den andre er at forklaringen bør søkes ikke

først og fremst i individet Behring Breivik, men i de strukturelle problemene som marginaliserer enkelte unge menn og gjør dem sinte og frustrerte.

«Det kan hende psykologer og psykiatere føler at de bør ha en forklaring på alt som skjer i menneskesinnet, men overmøt avslører fort seg selv»

Underlig

Påstandene har en del underlige konsekvenser hvis vi tar dem på alvor.

Først medansvaret. Klyve mener at selv om det bare er Behring Breivik som er skyldig, bør vi plassere medansvaret bredt, hos alle som har bidratt til fordømmelse mot muslimer, feminister og venstreorienterte. 22. juli er «endepunktet i en lang politisk villfarelse» som omfatter ikke bare bloggeren Fjordman, Breiviks intellektuelle helt, men også Hallgrim Berg og Fremskrittspartiet. Videre må noe av ansvaret plasseres i den nedvurderingen av menneskeverdet som ligger bak Norges deltagelse i krigene i Libya og Afghanistan, og Klyve mener at Breiviks strategi kan forstås som en variant av Bush-doktrinen om forkjøpskrig.

Klyve fordeler medansvaret så bredt at man kanskje heller bør spørre hvem av hans politiske motstandere som slipper unna. Men et større problem er at det er vanskelig å tenke og diskutere klart når man blander mange kontroversielle temaer sammen i én stor gryte på denne måten. Det fører til skyttergravstenkning, hvor man er så opptatt av hvilken side som er god, og hvilken som er ond, at man ikke klarer å vurdere påstander hver for seg.

Ikke nøytral

Selv er jeg langt fra nøytral. Hvis Klyve ser på som sine fiender de som er imot enkelte former for islam og enkelte former for feminisme, de som er høyreorienterte, stemmer Fremskrittspartiet, og iblant støtter kriger i fremmede land, så er jeg redd jeg tilhører denne fienden.

Dermed er det like vanskelig for meg som det er for Klyve å vurdere dette medansvarprinsippet uten å bli mistenkt for å ha politiske motiver.

Men det finnes en måte å gjøre det på, og det er å ta et skritt tilbake, og vurdere det som et allmenngyldig prinsipp som gjelder like mye for alle politiske grupper av alle slag. For vi kan ikke operere med dobbeltstandarder. Samme standard må gjelde for alle.

Det er påfallende lett å gjøre for politisk vold, for du finner vold og terrorisme i alle politiske leirer. For noen tiår siden herjet venstreekstreme terrorister over hele Europa. I Storbritannia fryktet man lenge irske nasjonalister, i Spania baskiske separatister. Og

det siste tiåret er det muslimske terrorister vi spesielt har lagt merke til, i USA, i europeiske byer, i Israel, og aller verst: Irak.

Hvis medansvaret skal følge årsaksrekken gjennom alle ledd for Breiviks tilfelle, må det også gjøre det for venstreekstreme, nasjonalistiske og islamistiske terrorister. I så fall har alle som har angrepet kapitalismen, et medansvar for RAF, alle som støttet den irske frigjøringen, et medansvar for det moderne IRA, og muslimer som er uenige i amerikansk utenrikspolitikk, et medansvar for al-Qaeda.

Jeg ønsker ikke å legge ord i Klyves munn, og han kan sikkert selv nyansere hvor stor andel av verdens muslimer han mener har medansvar for al-Qaeda, hvor mange kapitalismekritikere som hadde medansvar for RAF, osv. Men så bredt som medansvaret fordeles i Breiviks tilfelle, må det i alle fall være snakk om en hel del.

Gir dette mening? Hva er hensikten? Hvem slipper fri? Hvilke konsekvenser innebærer medansvaret?

Skiller

Vi kan forsøke å redde medansvarsprinsippet ved å trekke et skille mellom de som sprer hatsk retorikk og fordommer, og de som ikke gjør det. Men det løser ikke problemet, for med noen få unntak kjennetegnes ikke miljøene Klyve vil fordele medansvar til, av hatsk retorikk, men av motstridende verdensbilder. Selv Fjordman har som regel en dempet stil, hvor volden tar form av abstrakte betraktninger om fremtiden, og han har nok mer til felles med kommunistintellektuelle som drømmer om væpna revolusjon enn med nynazister som overfaller mørkhudete på gaten.

En manns fordommer er en annen manns virkelighetsoppfatning. Skal Klyves medansvar tas på alvor, må det plasseres også hos mennesker som ikke er fulle av hat, som ikke bruker en hatsk retorikk, men som helt ektefølt tror at vi lever i en verden hvor Arbeiderpartiet importerer innvandrere for å skaffe seg velgere, og hvor EU siden 1970-tallet har hatt en avtale med den arabiske verden om å islamifisere Europa. Jeg har snakket med slike mennesker. De er ikke nødvendigvis fulle av hat. De bare tror at det er slik verden ser ut. Selv tror jeg vi lever i en verden hvor islamister utgjør en alvorlig politisk trussel. Andre vil kalle dette fordommer og islamofobi.

Det er ikke nødvendigvis feil å hevde at moderate ord kan føre til ekstreme handlinger. Det er fullt mulig at Behring Breiviks vei mot terrorisme begynte med at han hørte en FrP-tale om trusselen fra islam. Det er også mulig at vi en dag i fremtiden får et terrorangrep rettet mot FrP, og at veien for denne terroristen begynte med at han en dag leste et innlegg i Tidsskrift for Norsk Psykologforening som ga FrP medansvaret for 22. juli.

Miljøverneren som myrdet Pim Fortuyn i 2002, gjorde det for å beskytte nederlandske muslimer mot det han og mange andre anså som en islamofob politiker. Hvor trygg er Klyve på at en slik person ikke befinner seg blant hans lesere?

Vi kan trekke slike linjer i alle mulige retninger, men hva oppnår vi ved det? Alle nye og annerledes ideer finnes også i ekstreme varianter. Jeg har vanskelig for å se hvordan vi

kan bruke Klyves medansvarprinsipp på en konsistent måte uten å avskaffe all politisk debatt utenfor et moderat konservativt sentrum.

Overmot

Den eneste veien ut av denne floken er å avvise hele påstanden om et dyptgripende medansvar. La oss heller gjøre det klart: Den som utfører vold er skyldig. Den som oppfordrer til vold har et medansvar. Alle andre tar i verste fall feil, og bør angripes for at de tar feil, ingenting annet.

Når det gjelder Klyves andre påstand, om at forklaringen for terrorangrepet bør søkes i strukturelle problemer som marginaliserer unge menn, og ikke i Behring Breiviks indre, har Torgeir Hillestad allerede påpekt svakheten i denne påstanden: Hvis dette stemmer, burde vi hatt langt flere masse mordere enn denne ene. Det er ingen mangel på sinte unge menn som holder til i ytterkantene av samfunnet. En del av dem blir kriminelle. Men nesten ingen plukker opp våpen og skyter løs på sivile.

Det finnes samfunn hvor en terrorideologi har festet så dype røtter i samfunnet at sinte unge menn regelmessig blir fanget opp av godt organiserte terrorgrupper, indoktrineres, får våpenopplæring, og blir sendt ut for å drepe. Det er derfor organisasjoner som IRA, Hamas og al-Qaeda har gjort så mye skade, fordi de setter sinnet i system. Men det er altså ikke nok at det finnes mange sinte unge menn. Behring Breivik måtte gjøre alt selv, og det er vanskelig. Det krever helt unike evner.

Det betyr ikke at jeg nødvendigvis tror det er mulig å forklare ham psykologisk eller psykiatrisk. Jeg kan ingenting om disse fagfeltene, men jeg mistenker at det er slik der som det er mange andre steder, at det er lettere å forklare det som er vanlig, enn det som er uvanlig, fordi du har mer data å lære fra. Jeg mistenker at det er lettere å forklare hvorfor noen dreper ett menneske, enn hvorfor de dreper 77, og at det er lettere å forklare hvorfor noen blir deprimert, enn hvorfor de dreper. Det er også viktigere.

Det kan hende psykologer og psykiatere føler at de bør ha en forklaring på alt som skjer i menneskesinnet, men overmot avslører fort seg selv. Utallige eksperter har kommet med hver sine skråsikre uttalelser om Behring Breiviks mentale tilstand det siste året. Det eneste de har oppnådd, er å så tvil om bærebjelkene i deres egne fagfelt. Kanskje er det bedre å innrømme at mennesket iblant er et mysterium?

bjorn.staerk@gmail.com

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 49, nummer 7, 2012, side

TEKST

Bjørn Stærk, Programmerer og debattant. Skriver bloggen max256.bearstrong.net